

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Historické vědy – obecné dějiny

Teze disertační práce

**Srovnání vývoje národních identit ve Finsku a Českých zemích v
průběhu 19. století**

**A Comparison of the Processes of Creating National Identities in
Finland and the Czech Lands in the 19th Century**

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Luďa Klusáková, CSc.

Vymezení tématu

Disertační práce se zabývá komparací vývoje národních identit dvou „malých“ národů, Finů a Čechů, z perspektivy druhého národa. Na pozadí probíhajících národních hnutí sleduje, jakým způsobem obě strany vnímaly jiný národ, nacházející se v analogické situaci v průběhu tzv. dlouhého 19. století (1789–1914). Jedním z předpokladů je, že obě národní hnutí při konstrukci svých národních identit dříve nebo později zaregistrovala existenci jiných „malých“ národů řešících stejné problémy při konstruování vlastní národní identity. Dalším předpokladem je, že díky této vzájemné reflexi mohlo dojít i k ovlivnění samotného pozorovatele. Díky pozorování jiné analogicky se vyvíjející národní emancipace se mohli jak čeští, tak finští obrozenci inspirovat při rozvoji svého vlastního národního hnutí.

Základní rovinou práce bylo zkoumání vývoje obou emancipujících se národů v průběhu sledovaného období a jejich vzájemné srovnání. Jsou naznačeny jak paralely, tak rozdíly, které mezi oběma národy existovaly. Na tuto rovinu navazuje další úroveň, která porovnává, jakým způsobem obě strany vnímaly své protějšky a jejich národní snažení. Zároveň si práce klade otázku: jakým způsobem se vyvíjela tato vzájemná reflexe a jakým způsobem vlastenci na obou stranách získávali informace o svých protějšcích. Předmětem zkoumání bylo rovněž sledování, jak se tato oboustranná reflexe vyvíjela, a zároveň, kdo byli protagonisté tohoto oboustranného pozorování. K tomu se pojí otázka, zda toto vnímání bylo nějakým způsobem ovlivněno i případnými osobními kontakty mezi předními osobnostmi obou národních hnutí. Všechny tyto faktory významně ovlivňovaly vzájemné vnímání finského a českého národa. S předešlými otázkami souvisí i to, jakou roli hrálo postavení jak vlastního, tak pozorovaného národa a jestli měl pozitivní či negativní vývoj vlastní národní emancipace vliv na reflexi druhého. Vycházíme-li z předpokladu, že se v průběhu národních obrození formuje více ideových proudů, jež zastávaly odlišná stanoviska na vývoj národního hnutí, můžeme se dále ptát, zda docházelo k názorovým střetům v rámci jednoho národa ohledně reflexe jejich protějšků. Na všechny tyto otázky se tato studie pokouší najít odpověď a ukázat tak, jaký význam mělo pro malé evropské národy sledování jiných národů, nacházejících se v obdobném postavení.

Badatelský kontext

Práce se svým námětem řadí mezi studie, které se zabývají výzkumem národů, jejich

národních hnutí a identit. Náleží tak mezi práce, jež zkoumají vývoj malých evropských národů v průběhu 19. století na základě jejich komparace. Zároveň se však pokouší k celé problematice přistoupit z jiné perspektivy, ze zorného úhlu vnějšího pozorovatele, kterým je v tomto případě jiný národ. Hlavními aktéry vzájemných reflexí jsou elity emancipujících se etnik, které zprostředkovávají vnímání druhých širším vrstvám svého národa. V kontextu této práce jsou pak za představitele národa považováni jen ti jedinci, kteří se sami identifikují jako Finové nebo Češi.

Prameny

Základními prameny jsou ve velké míře články v novinách a časopisech, které alespoň určitým způsobem reflektovaly druhý národ. Jedná se jak o běžné zprávy z denního tisku, tak o texty a studie vycházející v odborných periodících. Další zdroj pramenů představují knižní publikace, jež se také vztahovaly k tomuto tématu. Mezi nimi nacházíme rozličné zastoupení, co se týká žánrů i zaměření. Může se jednat např. o cestopisy a beletrii určené laickým čtenářům, nebo naopak o odborně laděné práce pro úzký okruh badatelů a akademiků. Souhrnně se jedná asi o 200 titulů. Z důvodu velkého množství dostupných pramenů především z konce 19. a počátku 20. století byly analyzovány především texty vztahující se k vývoji národního hnutí a identit pozorovaných národů. Navíc byl důraz kladen zejména na klíčové etapy vývoje obou národních hnutí, která jsou akcentována mnohem výrazněji než jiné méně důležité periody.

Jedním z pramenů je také korespondence jednoho z předních fennománů Antona (Anttiho) Almburga, která dává možnost nahlédnout také pod povrch na osobní rovinu vzájemných vztahů mezi oběma národními hnutími.

Metody

Hlavním metodologickým východiskem práce je komparace dvou národních hnutí na základě analýzy různorodého spektra textů vztahujících se k reflexi jiného malého národa. Srovnávání probíhalo v rovině obou národů, kde byl sledován jejich vývoj od počátků národních hnutí na konci 18. století až po zrod plně emancipovaného národa na přelomu 19. a 20. století. Zároveň však byla srovnávána míra a intenzita vzájemné reflexe v průběhu sledovaného období.

Předmětem srovnání jsou tedy jak oba národy, tak jejich vzájemná reflexe v průběhu dlouhého 19. století.

V rovině národů je větší pozornost věnována finskému prostředí vzhledem k jeho výrazně menšímu zastoupení v české historiografii. Na úrovni vzájemné reflexe je srovnání symetrické a obě národní hnutí jsou sledována se stejnou intenzitou, ačkoliv se v různých etapách může četnost analyzovaných pramenů samozřejmě lišit a převažovat na jednu nebo druhou stranu.

Práce se soustředí především na kvalitativní analýzu textů, s tím že důraz je kladen především na zkoumání prezentace druhého malého národa v českém a finském prostředí. Z hlediska časové osy je komparace čistě synchronní, přičemž oba tábory jsou sledovány souběžně v průběhu celého dlouhého 19. století. Zároveň se práce snaží sledovat dynamiku vývoje reflexí z obou stran a postihnout, jak se v průběhu času tato vzájemná vnímání vyvíjela a případně i ovlivňovala.

Výsledky

Oproti původnímu očekávání se ukázalo, že vzájemná reflexe obou národních v průběhu sledovaného období byla překvapivě četná. Logicky intenzita vzájemného vnímání postupem času rostla. Zatímco na konci 18. století a v první polovině 19. století byly texty týkající se českého nebo finského národa a budování jejich národní identity ještě poměrně řídké, v průběhu druhé poloviny 19. století jejich počet výrazně stoupá a na začátku 20. století již byly zprávy o druhém národu dosti četné. Na jednu stranu to lze samozřejmě přičíst výraznému technickému rozvoji, na druhou stranu však svou roli do značné míry hrál i větší zájem o dění přesahující horizont vlastního národa. Jiné národy v analogické situaci, přestože poměrně vzdálené a neznámé, se postupem času staly zajímavým objektem pro pozorování. Je tedy zřejmé, že jak finští tak čeští obrozenci postupně získali o svých protějšcích poměrně dobré znalosti, které následně často reprodukovali širšímu okruhu čtenářů. Zároveň však můžeme pozorovat i určitý vývoj ve vnímání Finů a Čechů.

V prvních fázích sledovaného období byla vzájemná reflexe mezi oběma národy na poměrně nízké úrovni. V této době však k osobnímu setkání dvou vůdčích osobností obou národních hnutí, Josefa Dobrovského s Henrikem Gabrielem Porthanem. Oba dva se zabývali zkoumáním historie a především jazyka svého národa a během svého setkání se navzájem

seznámili se pracemi toho druhého. Dobrovský pak krátce po svém návratu vydal cestopis popisující jeho putování po severu Evropy, ve kterém se mimo jiné podrobně věnoval filologickému zkoumání finštiny, jejímu srovnání s dalšími jazyky ugrofinských národů a zároveň také vzájemným vlivům mezi slovanskými a ugrofinskými dialekty. Díky tomuto svému dílu se tak stal jedním ze zakladatelů ugrofinistiky jak v českém, tak evropském měřítku. Zároveň setkání obou mužů mělo vliv i na další generace obrozenců. Oba, jako přední představitelé národního obrození, měli velké množství žáků a následovníků, kteří v pozdějších letech navázali na jejich dílo. Díky Dobrovského návštěvě Finska tak došlo k prvnímu seznámení mezi oběma národními hnutími, na které mohly později navázat další generace.

V první polovině 19. století se začala v českém a s jistým zpožděním i finském národním hnutí rozvíjet snaha, která měla za cíl získat pro českou, případně finskou národní myšlenku větší podporu mezi obyvatelstvem. Vlastenecké elity se snažily na svoji stranu získat širší lidové vrstvy, o to především prostřednictvím jazyka a národní kultury. Zejména jazyková otázka hrála stěžejní roli a obrozenci se všemi možnými způsoby snažili o pozvednutí své řeči na vyšší úroveň a prosazení češtiny, resp. finštiny v administrativě a školství. Právě otázka výuky finštiny na univerzitě dala podnět k další reflexi mezi Čechy a Finy. V listu *Åbo Morgonblad*, který byl vydáván bývalými Porthanovými žáky, tak v září 1821 můžeme číst také o českém národě a jeho univerzitě v úvaze věnované postavení finštiny ve Finsku. V průběhu 30. a 40. let vyšly v několika finských časopisech úryvky české poezie. Významnou se pro česko-finské kontakty stala zejména cesta Johana Vilhelma Snellmana, jednoho z vůdců fennománů – jak se finští obrozenci nazývali – do střední Evropy. Snellman navštívil i Prahu a povšiml si zde rozvíjejícího se českého národního cítění a také snah Čechů vymanit se z vlivu německé kultury.

Naopak mezi českými vlastenci bylo vnímání finského národa v té době na poměrně nízké úrovni i ve srovnání s jinými malými evropskými národy. A pokud už generace kolem Jungmanna a Kollára zmiňovala Finy, většinou tomu bylo pouze v souvislosti s Němci nebo Maďary. Především autonomní postavení Finů a pobaltských Němců v rámci ruské říše bylo mezi Čechy vnímáno s velkou nevolí, zejména při srovnání s postavením slovanských národů v rámci rakouské monarchie. Svoji roli hrály zřejmě i panslavistické ideje představitelů této generace vymezující se vůči neslovanským národům.

Právě přehnaný panslavismus kritizuje fennomanský časopis *Suometar* (Finka) ve svém článku

z léta 1848. Čeští zástupci jsou sice v textu vnímání vcelku pozitivně, ale radikální panslavisty z řad hostů list tvrdě kritizuje. V průběhu 50. let vzájemné kontakty mezi finským a českým prostředím na krátkou dobu ochladly, což bylo zapříčiněno i vyšší mírou cenzury v obou zemích. S koncem této dekády však došlo k oživení vzájemných styků. V průběhu 60. let České země navštívilo hned několik fennománů, z nichž nejvýznamnější byl finský filolog August Ahlqvist. Ahlqvist, jenž se naučil česky a během svých pobytů získal také vynikající znalosti jak české historie, tak současnosti, měl pro české národní snažení jen slova chvály. Jediné výtky směřoval právě proti českým panslavistickým tendencím. Všechny své postřehy pak zprostředkoval finským čtenářům prostřednictvím článků v časopise *Mehiläinen* (Včela).

Přibližně v téže době se v českém prostředí začínají objevovat první pozitivnější reflexe Finů. Heslo o Čuchonsku (Finsku) v *Riegerově slovníku naučném* se tak o finské autonomii již zmiňuje v kladném smyslu. Doslova nadšený je však z Finů a z *Kalevaly* Václav Bolemír Nebeský. Ve své stati vydané v muzejním časopisu v roce 1866 vyzdvihuje výjimečnost finského národního eposu a staví jej na roveň Homérových děl nebo indických véd, daleko před německé Nibelungy. Co se týče úrovně lidové epiky, srovnává Nebeský Finy se Slovany, což je z jeho pohledu velká pochvala.

V průběhu 60. let se kontakty mezi českým a finským národem zintenzivnily, což se odráží i na větším množství článků reflektujících oba národy, a 70. léta pak tento trend ještě zvýraznila. Českých emancipačních snah si všímá i jeden z nových vůdců fennomanské strany Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen ve svých statích o Rakousku-Uhersku. Češi dle jeho názoru patří k předním národům habsburské monarchie a z toho důvodu by se vídeňská vláda měla zvláště pečlivě zabývat českou otázkou. Na druhou stranu byl Yrjö-Koskinen díky svým maďarským přátelům silně prouhersky zaměřený. Pokud tedy přiznává Čechům významnější roli, tak jen v rámci Předlitavska a rozhodně neschvaluje jejich ambice na vyrovnání s Rakouskem po způsobu Maďarů.

Roku 1874 navštívuje Prahu Yrjö-Koskinenův blízký přítel, mladý žurnalista Anton (Antti) Almborg. Jeho prostřednictvím dochází k významnému setkání mezi předními zástupci obou národních hnutí. Skrze Almborga se Češi velice zevrubně seznamují se situací ve Finsku a mnohé nové znalosti je udivují. Na druhou stranu Finové díky Almborgovým dopisům uveřejňovaným ve fennomanském listu *Uusi Suometar* (Nová Finska) mají možnost poznat českou historii i současnost. Zároveň si mladý fennomán všímá českého pokroku v mnoha oblastech, např. ve školství nebo v emancipaci žen a ve svých dopisech finským přátelům

navrhuje následovat v těchto otázkách českého příkladu. Během svého několikaměsíčního pobytu v Praze navázal Almborg četná přátelství, která přetrvala po více než tři desetiletí a položila základ mnoha dalším kontaktům mezi oběma národy.

Zajímavé jsou i kontakty mezi oběma národy na poli kultury. Jejich zřejmě nejvýraznějším projevem je překlad finské *Kalevaly* Josefem Holečkem. Toto Holečkovovo dílo našlo ohlas i mezi Finy a dočkalo se několika pochvalných recenzí.

V průběhu 80. let pokračují vzájemné reflexe mezi oběma národy, avšak na konci 90. let dochází k zásadnímu zvratu, který je zapříčiněn změnou ruské politiky vůči Finsku. Zatímco po celé 19. století byla finská autonomie tolerována a dokonce i v mnoha oblastech rozšířena, na konci století dochází k obratu ruské politiky. Na Finy byl vyvinut nečekaný rusifikační nátlak, v jehož čele stál nový generální guvernér Bobrikov. Pod petici proti novým rusifikačním nařízením se během několika málo dnů shromáždilo v tří miliónovém Finsku více než půl miliónu podpisů. Finské věci se dokonce dostalo podpory i od předních evropských osobností, což ale nemělo žádný vliv na pokračující ruskou politiku. Tuto vyhocenou situaci bedlivě sledovaly noviny po celém světě a česká periodika nebyla výjimkou. Vytváří se zde několik názorových proudů, které vnímají finskou otázku značně rozdílně, a na jejich základě dochází také ke střetu mezi mladočeskými *Národními listy* a *Katolickými listy*. Vzrušená debata přináší množství slovních útoků, ani jedna ze stran však nechce přiznat porážku a ztrátu argumentů. Nakonec celý spor vyzní do ztracena. Je zajímavé, že v průběhu sporu se postoj *Národních listů* částečně mění. Zatímco ze začátku se staví na ruskou stranu proti Finům jako celku, postupně se negativní vnímání přesouvá jen vůči švédskojazyčné menšině – svekomanům. Ti jsou z pohledu mladočeského listu hlavními viníky celé situace a štvou dobrosrdečný finský národ proti ruské vládě. Stejně jako sociální demokraté ve Finsku i jejich čeští bratři se přidávají do protiruského tábora a tvrdě Bobrikovův postup kritizují. Tento postoj českých sociálních demokratů vychází jednak z jejich výhrad proti absolutismu, ale především z jejich podpory finským socialistům.

Protiruský postoj můžeme pozorovat i u jednoho z českých cestovatelů, kteří navštívili Finsko, Jiřího Gutha-Jarkovského. Ten si ve svém cestopisu všímá také finského národního obrození a vyjadřuje mu podporu v boji proti rusifikačním snahám Petrohradu. Zároveň si všímá i dalších oblastí finského života. Je paradoxní, že podobně jako Almborg, i Guth-Jarkovský velice kladně hodnotí školství a postavení žen, jen jsou v tomto případě role obráceny a Češi si mají brát příklad z Finů.

Především díky revoluci v Rusku i samotném Finsku byly rusifikační zákony odvolány. Zároveň došlo i k zásadní reformě finského sněmu, který se změnil v jednokomorový parlament, volený prostřednictvím všeobecného a rovného hlasování, jenž se vztahuje i na ženy. Finsko se tak rázem stalo v otázce ženských práv jednou z nejpokrokovějších zemí na světě. Tato změna samozřejmě neunikla ani českým deníkům. Nadšené zprávy přinášelo zejména socialistické *Právo lidu*, které především vyzdvihovalo volební vítězství finských sociálních demokratů. Naopak *Národní listy* zůstaly rezervované a přinášely místo volebních výsledků jen šokující zprávy o revoluci, kterou údajně plánovali svekomané.

Oproti tomu finské reflexe dění v Českých zemích se nesly v poměrně klidnějším tónu. Nejvýraznější osobností, která sledovala české dění, se stal mladý docent slavistiky Jooseppi Julius Mikkola, který několikrát navštívil Prahu. Stejně jako většina ostatních Finů obdivovala bohatou českou historii a vysoce hodnotila i české národní obrození. Velké výhrady měl Mikkola opět jen vůči panslavismu některých Čechů. Další výtka pak směřovala k nejednotnosti a politické roztržitosti českého tábora. Z českých politiků mu byl nejbližší Masaryk a jeho politická koncepce. Právě v Masarykem redigované revue *Naše doba* také vyšel Mikkolův článek, jenž seznamoval české čtenáře se stávajícími poměry ve Finsku. Doma ve své vlasti naopak Mikkola vydal knihu o českém národním hnutí, která měla vést Finy k bližšímu poznání české otázky.

Na konci první dekády 20. století byl rusifikační tlak vůči Finsku obnoven, na což reagovali i někteří autoři v Českých zemích. Masarykova *Naše doba* vydala rozsáhlý článek dr. Matouška, který přinesl množství historických i právních argumentů na podporu finské autonomie. Stejně tak i deník *Čas*, jenž byl rovněž spojený s Masarykovými realisty, se jasně postavil na stranu Finů. Nejdále s kritikou zašel polsky emigrant Hypolit Boczkowski, který ve své knize o Finsku ruskou vládu za jejich chování vůči neruským národům tvrdě odsuzoval.

Je tedy zřejmé, že česko-finské kontakty v průběhu sledovaného období byly velice bohaté. Především druhá polovina 19. a počátek 20. století poskytly množství materiálů ke zkoumání vzájemného poznávání. Pomineme-li Dobrovského cestu, byly české reflexe finského národa v první polovině 19. století poměrně řídké. A pokud už byli Finové vnímání, ocitali se zařazení po bok Němců a Maďarů. Paradoxně, ač se Češi snažili o snížení své závislosti na Vídni, Finům jejich autonomii mnohdy v této době vyčítali. Postupem času s tím jak dochází k častějším vzájemným kontaktům a reflexím, roste i znalost finských poměrů. V návaznosti

na to se mění i dřívější přezírání a negativní postoj vůči finskému národu. V pozdějších dobách je naopak finské, poměrně nezávislé postavení na Rusku vnímáno buď neutrálně, nebo dokonce v mnoha případech i pozitivně. Jedinou výjimku tvoří proruský zaměřené *Národní listy*, které jako jedny z mála podporují rusifikaci Finska na přelomu 19. a 20. století.

Na druhou stranu finské vnímání české otázky je povětšinou doby víceméně pozitivní. Finští obrozenci počítají Čechy mezi nejrozvinutější slovanské národy a přiznávají jim důležité postavení v rakouské říši. Výtky mají většinou výhradně jen vůči panslavismu. Stejně jako byli Češi zatíženi myšlenkou bratrství se slovanskými národy, i mezi některými Finy se objevovaly tendence k větší ugrofinské spolupráci. Především Yrjö-Koskinen byl jedním z předních proponentů této politiky. To byl také jeden z důvodů jeho kritiky slovanských národů. Mezi většinou ostatních finských vlastenců ovšem nemělo ugrofinské bratrství příliš velkou podporu. Mnohem více se orientovali na západoevropské země.

Zajímavá je otázka, jakým způsobem získávali obrozenci z obou zemí informace o svých protějšcích. Především v prvních desetiletích 19. století byly zdrojem znalostí pro oba národy zahraniční noviny a časopisy, především německé provenience. Postupem času začínají převažovat informace získané díky osobním kontaktům a stykům mezi Čechy a Finy. Z toho vyplývá i skutečnost, že velká většina informací o finském, resp. českém národu byla vlastním občanům zprostředkována vůdčími obrozenci, kteří byli do značné míry novými elitami, minimálně v oblasti vzdělání a kultury.

Z uvedených příkladů si můžeme všimnout i četných vzájemných inspirací, zřejmé jsou především v otázce užívání národního jazyka ve školství a emancipace žen. Je však poněkud sporné, jak velký vliv měly tyto inspirace na vlastní vývoj v obou zemích. Každopádně je patrné, že česko-finské reflexe byly v průběhu sledovaného období poměrně četné a oba národy si z nich odnesly množství nových poznatků a zkušeností.

Výběrový seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

- korespondence Antona Almberga Vojtovi a Josefě Náprstkovým 1875–1908, Archiv Náprstkova muzea (VN 8, VN 47/32-42, VN 50/48-49).

Další prameny

- AHO Juhani: *Dvě čudské povídky*, přel. O. S. Vetti, J. Otta, Praha 1898.
- AHO Juhani: *Knih o Finsku*, přel. O. S. Vetti, J. Otta, Praha 1901.
- BOCZKOWSKI Hypolit: *Finsko a finská otázka*, Přemysl Plaček, Praha 1911.
- COLLAN Karl: *Königinhofer- och Grünberger- Handskriften. Från fornböhmiskan öfversatta, jemte litterärhistorisk inledning och upplysande noter*, J. C. Frencknell & Son, Helsingfors 1865.
- DOBROVSKÝ Josef: *Litterarische Nachrichten: von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft: im Jahre 1792 unternommenen: Reise nach Schweden und Russland*, J. G. Calve, Praha 1796.
- DOBROVSKÝ Josef: Gyarmathi, S., *Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticae demonstrata* [recenze], Allgemeine Literatur-Zeitung, Jena, červenec 1799, č. 214 a 215, s. 49–54 a 57–59.
- DOBROVSKÝ Josef: *Literarische Nachrichten, von einer auf Veranlassung der Böhm. Gesellsch. der Wissensch. im Jahre 1792. unternommenen Reise nach Schweden und Russland* [recenze], Allgemeine Literatur-Zeitung, Jena, listopad 1797, č. 374, s. 495–496.
- GUTH-JARCOVSKÝ Jiří S.: *Skizy ze Švédska a Finska, causerie z cest*, E. Beaufort, Praha 1903.
- HOLEČEK Josef: *Kalevala, národní epos Finů*, vlastní nakladatelství, Praha 1894.
- HOLEČEK Josef: *Kanteletar, Finská národní lyrika*, vlastní nakladatelství, Praha 1904.
- HOLEČEK Josef: *Národní moudrost', studie a úvahy*, nakladatelství F. Topič, Praha 1919.
- KOLLÁR Ján: *Slávy dcera, Báseň lyricko-epická v pěti zpěvích*. J. Otto, Praha 1852.
- KOLLÁR Ján: *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, I. L. Kober, Praha 1862.
- MATOUŠEK Josef: *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 8–12 a 109–114.
- MIKKOLA Jooseppi J.: *Finsko a jeho nynější politický stav*, in: *Naše doba*, XIII/1906, č. 7, s. 485–492.
- MIKKOLA Jooseppi J.: *Kansallinen liike Böömissä*, Kansanvalistusseura, Helsinki 1903.
- *Ottův slovník naučný – Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, díl VI., heslo

Čuchonsko, J. Otto, Praha 1898, str. 822–833.

- *Pro Finlandia, les adresses internationales a S. M. L'Empereur-Grand- Duc Nicolas II.*, H. W. Tullberg, Stockholm 1899.
- *Riegerův slovník naučný*, díl II., heslo Čuchonsko, I. L. Kober, Praha 1862, s. 557–558.
- SNELLMAN Johan Vilhelm: *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840–1841*, Otava, Helsinki 1984.
- ŠAFAŘÍK Pavel Josef: *Sebrané spisy, Díl I., Starožitnosti Slovanské okresu prvního*, Bedřich Tempský, Praha 1862.

Sekundární literatura

- ALAPURO Risto: *Finland: an interface periphery*, Helsingin yliopisto, Helsinki 1980.
- ALAPURO Risto: *National and Class Integration in Finland in a European Perspective*, in: E. HÖSCH (hrsg.) *Finnland-Studien*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1990, s. 58–73.
- ALAPURO Risto: *Regional Variations in Political Mobilisation, On the incorporation of the agrarian population into the State in Finland, 1907–1932*, in: *Scandinavian Journal of History* 1/1976, č. 1–4, s. 215–242.
- ALAPURO Risto: *State and revolution in Finland*, University of California Press, Berkeley 1988.
- ANDERSON Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London 1983.
- BAHENSKÁ Marie: *Osobnosti české minulosti. Vojta Náprstek (1826–1894)*, in: *Historický obzor*, 17/2006, č. 9–10, s. 228–234.
- BLEKASTAD Milada: *Z osudů Komenského díla na Severu*, in: *Acta Comeniana* XX/1961, č. 2, s. 265–268.
- BLOMSTEDT Yrjö: *National and international viewpoints of the Finnish upper class in the 19th century*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, *Studia Historica* 16, SHS, Helsinki 1984, s. 26.
- CASTRÉN Liisa: *Adolf Ivar Arwidsson, Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä*, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1944.
- CASTRÉN Liisa: *Adolf Ivar Arwidsson isänmaallisena herättäjänä*. Historiallisia tutkimuksia 35. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1951.
- ČERMÁK Jan: *Kalevala Eliase Lönnrota a Josefa Holečka v moderní kritické perspektivě*, Academia, Praha 2014.
- ENGMAN Max: *Kaksoiskotka ja Leijona, Nikolai Valapaton muisto ja muita kirjoituksia*, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1992.

- ENGMAN Max: *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almqvist i Prag 1874*, in: *Historiska och litteraturhistoriska studier* 70/1995, s. 233–274.
- ENGMAN Max: *The Finland-Swedes: a case of failed national history?*, in: M. BRANCH (ed.) *National History and Identity, Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*, *Studia Fennica Ethnologica* 6, Finnish Literature Society, Helsinki 1999, s. 166–177.
- FÁROVÁ Lenka: *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, in: Jaroslav Vrchlický a Josef Holeček (1853–2003). Sborník ke 150. výročí narození dvou protichůdců. (Památce prof. PhDr. Alexandra Sticha, CSc.), *Opera litterarum Bohemiarum studentum et magistrorumque*. 1. Filozofická fakulta, Praha 2004, s. 174–180, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/holetext.doc [16. 3. 2016].
- FRANCEV V. A.: *Cesta J. Dobrovského a hr J. Šternberka do Ruska v letech 1792–1793*, Česká grafická Unie, Praha 1923.
- GELLNER Ernst: *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford 1983.
- HAAPALA Pertti: *How was the Working Class Formed? The Case of Finland, 1850–1920*, in: *Scandinavian Journal of History* 12/1987, č. 3, s. 179–197.
- HALTSONEN Sulo: *Praha ja Suomi*, in: Juhlakirja Eero K. Neuvosen täyttäessä 60 vuotta, Helsinki 1964, s. 34–45.
- HEJKALOVÁ Markéta: *Finsko*, Libri, Praha 2003.
- HENTILÄ S.: *The Finnish labour movement and national thinking until 1907*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, *Studia Historica* 16, SHS, Helsinki 1984, s. 71–90.
- HOBBSBAWM Eric: *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*, Cambridge University Press, Cambridge-New York, 1990.
- HOJDA Zdeněk: *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, in: *Dějiny a současnost*, 25/2003, č. 5, s. 10–13.
- HOJDA Zdeněk: *Jak byli Finové „pozvednutí mezi národy“ a vojenský puč po švédsku*, in: *Dějiny a současnost* 31/2016, č. 12, s. 34–37.
- HOJDA Zdeněk: *Na exotickém severu? Čeští návštěvníci skandinávských zemí na sklonku 19. století*, in: K. BLÁHOVÁ a V. PETRBOK (eds.) *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století*, Academia, Praha 2008, s. 137–155.
- HROCH Miroslav: *Das Europa der Nationen, Die Moderne Nationsbildung im europäischen Vergleich*, Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen 2005.
- HROCH Miroslav: *Evropská národní hnutí v 19. století*, Svoboda, Praha 1986.
- HROCH Miroslav: *Jazykový program národních hnutí v Evropě: jeho skladba a sociální předpoklady*, in: *Český časopis historický*, 93/1995, č. 3, s. 398–418.

- HROCH Miroslav: *Na prahu národní existence, Touha a skutečnost*, Mladá fronta, Praha 1999.
- HROCH Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody, Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, SLON, Praha 2009.
- HROCH Miroslav: *Social Preconditions of National Revival in Europe, A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, Columbia University Press, New York 2000.
- HROCH Miroslav: *Švédské archivy a jejich význam pro studium českých dějin*, in: Sborník archivních prací, IX/1959, s. 254–269.
- HROCH Miroslav: *V národním zájmu, Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, NLN, Praha 1999.
- HUXLEY Steven D.: *Constitutionalist insurgency in Finland, Finnish “Passive resistance” against Russification as a case of nonmilitary struggle in the European resistance tradition*, Suomen historiallinen seura, Helsinki 1990.
- JALAVA Ilona: *Antti Jalava, Tavallisen miehen tarina*, WSOY, Porvoo 1948.
- JALLINOJA Riitta: *The Women's Liberation Movement in Finland*, in: Scandinavian Journal of History 5/1980, č. 1–4, s. 37–49.
- JUSSILA Osmo: *Nationalism and Revolution, Political dividing lines in the Grand Duchy of Finland during the last years of Russian rule*, in: Scandinavian Journal of History 2/1977, č. 1–4, s. 289–309.
- JUSSILA Osmo: *Suomen Suuriruhtinaskunta 1809–1917*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2004.
- JUTIKKALA Eino, PIRINEN Kauko: *Dějiny Finska*, NLN, Praha 2001.
- KEMILÄINEN Aira: *Finns in the shadow of the “Aryans”, Race Theories and Racism*, SHS, Helsinki 1998.
- KEMILÄINEN Aira: *Initiation of the Finnish people into nationalist thinking*, in: Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918, Studia Historica 16, SHS, Helsinki 1984, s. 105–120.
- KEMILÄINEN Aira: *Johan Vilhelm Snellman als Förderer des nationalen, sozialen und politischen Lebens in Finnland von 1844 bis 1848*, in: Studia Historica 12, Miscellanea, s. 43–56.
- KEMILÄINEN Aira: *Nationalism, Problems concerning the Word, the Concept and Classification*, Studia Historica Jyväskylänensia 11, Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulu, Jyväskylä 1964.
- KEMILÄINEN Aira: *The Idea of Nationalism*, in: Scandinavian Journal of History, 9/1984, č. 1, s. 31–64.

- KIRBY David G.: *Finland and Russia 1808–1920, From Autonomy to Independence, A selection of Documents*, MacMillan Press Ltd, London 1975.
- KLINGE Matti: *Let us be Finns!*, in: Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918, *Studia Historica* 16, SHS, Helsinki 1984, s. 121–133.
- KLINGE Matti: *Let Us Be Finns! - Essays on History*, Otava Publishing Company, Helsinki 1990.
- KLINGE Matti: *O předpokladech finské samostatnosti*, in: *Dějiny a současnost* 15/1993, č. 6, s. 7–11.
- KLINGE Matti: *The Finnish Tradition, Essays on structures and identities in the North of Europe*, SHS, Helsinki 1993.
- KMOCHOVÁ, Pavla: *Některé aspekty života autonomního Finska*, H & H, Jinočany 1993.
- KOLEHMAINEN John I.: *Antti Jalava and Hungarian-Finnish Rapprochement*, in: *The Slavonic and East European Review. American Series*, 2/1943, č. 2, s. 167–174.
- KORPPI-TOMMOLA Aura: *Fighting together for freedom, Nationalism, Socialism, Feminism, and Women's Suffrage in Finland 1906*, in: *Scandinavian Journal of History*, 15/1990, č. 1–2, s. 181–191.
- KOŘALKA Jiří: *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Argo, Praha 1999.
- KRÖTZL Christian: *Prag als europäische Universität: von der Gründung durch Karl IV. bis 1409*, in: B. MOURALOVÁ (ed.) *Die Prager Universität Karls IV. Potsdamer Bibliothek Östliches Europa, Geschichte*, Potsdam 2010, s. 15–43.
- KUTNAR František: *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, Karolinum, Praha 2003.
- LÄHTEENMÄKI Maria: *“Dreaming of a Greater Finland. Finnish-Russian Border Demarcations from 1809 to 1944”*, in: M. LÄHTEENMÄKI (ed.) *The Flexible Frontier: Change and Continuity in Finnish Russian Relations*, Aleksanteri series vol. 5, Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto, Helsinki 2007, s. 145–169.
- LÄHTEENMÄKI Maria: *To the Margins and Back? The Role of Women in the Finnish Labour Movement in the Twentieth Century*, in: *Scandinavian Journal of History* 23/1998, č. 3–4, s. 113–126.
- MACURA Vladimír: *Český sen*, NLN, Praha 1992.
- MACURA Vladimír: *Znamení zrodu, české národní obrození jako kulturní typ*, H & H, Jinočany 1995.
- MALINIEMI Aarno: *Muistoja praagilaisesta vaikutuksesta Suomen ja Ruotsin kirjalliseen kulttuuriin keskiajalla*, in: *Suomen Museon*, 33/1926, s. 58–71.
- MEDVEDEV Sergei: *Russia as the Subconsciousness of Finland*, Ulkopoliittinen instituutti, Helsinki 1998.
- NIKULA Oscar: *Finnlands Ostgrenze*, in: V. NIITEMAA, P. RENVALL, E. KUNZE,

- O. NIKULA (eds.) *Finnland — gestern und heute*, Wissenschaftliche Abhandlungen der Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen, volume 26, Westdeutscher Verlag, Köln 1963, s. 53–6
- PAASI Anssi: *Territories, Boundaries and Consciousness, the changing geographies of the Finnish-Russian border*, Wiley, Chichester 1995.
 - PRAŽÁK Richard: *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, Universita J. E. Purkyně, Brno 1967.
 - PRAŽÁK Richard: *J. A. Comenius ja Josef Dobrovský, kaksi tšekkiläistä fennougristia*, in: Virittäjä, 1969, Volume 1, s. 25–34.
 - PRAŽÁK Richard: *Ke vztahům českých a finských jazykovědců*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Řada jazykovědná, 42/1993, s. 129–139.
 - RAK Jiří: *Bývalí Čechové, české historické mýty a stereotypy*, H & H, Jinočany 1994.
 - RAK Jiří: *Zachovej nám, Hospodine, Češi v Rakouském císařství 1804-1918*, Havran, Praha 2013.
 - REITALA Aimo, *Suomi-neito, Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet*, Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu 1983.
 - ŘEPA Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*, Doplněk, Brno 2001.
 - SCHWEITZER Robert: *Autonomie und Autokratie, Die Stellung des Großfürstentums Finnland im russischen Reich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (1863–1899)*, Wilhelm Schmitz Verlag, Giessen 1978.
 - SCHWEITZER Robert: *The Rise and Fall of the Russo-Finnish Consensus, The History of the “Second” Committee on Finnish Affairs in St. Petersburg (1857–1891)*, Hallintohistoriakomitea & Edita, Helsinki 1996.
 - SIHVO Hannes: *Karelia: a source of Finnish national history*, in: M. BRANCH (ed.) *National History and Identity, Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*, Studia Fennica Ethnologica 6, Finnish Literature Society, Helsinki 1999, s. 181–201.
 - SILTALA Juha: *Nationa as mother figure for reformers in Finland, 1840–1910, A psychohistorical approach to identification*, in: *Scandinavian Journal of History* 30/2005, č. 2, s. 135–158.
 - SKALIČKA Vladimír: *Komenský jako lingvista*, in: *Acta Comeniana* XVIII/1959, č. 2, s. 92–98.
 - SMITH Anthony D.: *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, Routledge, London-New York 1998.
 - STENIUS Henrik: *The Adoption of the Principle of Association in Finland*, in: *Scandinavian*

- Journal of History, 13/1988, č. 4, s. 345–354.
- STENIUS Henrik: *The Breakthrough of the Principle of Mass Organization in Finland*, in: Scandinavian Journal of History 5/1980, č. 1–4, s. 197–217.
 - THADEN Edward C.: *Russia's Western Borderlands 1710–1870*, Princeton University Press, Princeton 1984.
 - THADEN Edward C.: *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, Princeton University Press, Princeton 1981.
 - THALER Peter: *Fluid Identities in Central European Borderlands*, in: European History Quarterly, October 2001, Volume 31, Number 4, s. 519–548.
 - URBAN Otto: *Česká společnost 1848–1918*, Svoboda, Praha 1982.
 - VÄHÄMÄKI Börje: *Bringing the Kalevala to the World*, in: Journal of Finnish Studies, 13/2009, č. 2, s. 1–3.
 - VOBORNÍK Jan: *Josef Holeček*, nakladatelství F. Topič, Praha 1913.

Periodika

- Aamurusko, č. 36, 10. 9. 1859, *Czechiläisyys Böömissä*, s. 281–282.
- Aamurusko, č. 37, 17. 9. 1859, *Czechiläisyys Böömissä*, s. 289–290.
- Åbo Morgonblad, č. 35, 1. 9. 1821, E. G. Ehrström, *Finska språket betraktadt som nationalspråk*, s. 273–278.
- Čas, č. 32, 1. 2. 1912, *Rusko a Finsko*, s. 1–2.
- Časopis Musea království Českého, 40/1866, sv. 4., V. B. Nebeský, *Kalevala, čudské národní epos*, s. 381–413.
- Čech, č. 167, 18. 6. 1904, *V Rusku to vře*, s. 2.
- Čech, č. 192, 13. 7. 1904, *Ruská vláda zatýká ve Finsku*, s. 3.
- Čech, č. 257, 17. 9. 1904, *Demonstrace na universtiě Helsingforské*, s. 6.
- Čech, č. 277, 7. 10. 1904, *Finský vlastenec*, s. 3.
- Čech, č. 312, 11. 11. 1904, *Smír Finska s Ruskem*, s. 6.
- Čech, č. 313, 12. 11. 1904, *Osvobozený senátor Schaumann*, s. 6.
- Čech, č. 334, 3. 12. 1904, *Oprava zákonů v Rusku a Finsku*, s. 6.
- Česká revue, č. 7–12, 1901, jk., *Finnlaendische Rundschau*, s. 1004.
- České noviny, č. 272, 14. 11. 1879, *Z celého světa*, s. 2.
- Freja, č. 92, 25. 11. 1841, J. V. Snellman, *Katsaus Saksan nykyisiin poliittisiin ja uskonnollisiin pyrkimyksiin*, s. 371–375.
- Katolické listy, č. 286, 18. 10. 1899, *Éra rusifikace*, s. 2.
- Katolické listy, č. 10, 10. 1. 1899, *Proč necitovali „Svět“*, s. 3.

- Katolické listy, č. 12, 12. 1. 1899, *Analfabetovi v „Národních listech“*, s. 3.
- Katolické listy, č. 12, 12. 1. 1899, *Ještě „národní“ abecedáři*, s. 3–4.
- Katolické listy, č. 15, 15. 1. 1899, *Analfabeta v „N. L.“*, s. 4.
- Katolické listy, č. 18, 18. 1. 1899, *Rekapitulace „Katolických Listů“*, s. 3.
- Katolické listy, č. 24, 24. 1. 1899, *„N. L.“ Finsko a Rusko*, s. 3.
- Katolické listy, č. 77, 18. 3. 1899, *Fínové v Petrohradě*, s. 3.
- Katolické listy, č. 84, 25. 3. 1899, *Petice Fínů*, s. 4.
- Katolické listy, č. 89, 31. 3. 1899, *Car a hromadná finská deputace*, s. 2.
- Katolické listy, č. 196, 18. 7. 1899, *Adresa na prospěch Finska*, s. 3.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 2, helmikuu 1874, J. R. A., *Kirjeitä kotimaalle IX.*, s. 41–47.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 3, maaliskuu 1874, J. R. A., *Kirjeitä kotimaalle IX.*, s. 72–78.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 6, kesäkuu 1874, J. R. A., *Kirjeitä kotimaalle X.*, s. 143–150.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 11, marraskuu 1871, Y. K., *Itäwalta-Unkari I., Itäwaltalainen kysymys*, s. 261–263.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 11, marraskuu 1871, Y. K., *Itäwalta-Unkari II., Cisleithania-Itäwalta, sen kansallisuudet ja historia*, s. 263–268.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 11, marraskuu 1871, Y. K., *Itäwalta-Unkari III., Böhmläisen kysymyksen synty*, s. 285–289.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 11, marraskuu 1871, Y. K., *Itäwalta-Unkari IV., Cisleithania-Itäwallan nykyinen asema*, s. 289–293.
- Mehiläinen, č. 4, huhtikuu 1862, Y. K., *Shekkiläisyys Böhmin maalla*, s. 91–93.
- Mehiläinen, č. 8, elokuu 1862, A. O., *Pyömiläisten kieli ja kirjallisuus I.*, s. 173–178.
- Mehiläinen, č. 9, syyskuu 1862, A. O., *Pyömiläisten kieli ja kirjallisuus II.*, s. 197–200.
- Mehiläinen, č. 10, lokakuu 1862, A. O., *Pyömiläisten kieli ja kirjallisuus III.*, s. 221–226.
- Mehiläinen, č. 11, marraskuu 1862, A. O., *Pyömiläisten kieli ja kirjallisuus IV.*, s. 245–250.
- Národní listy, č. 308, 9. 11. 1877, J. Holeček, *Kalevala. Čudské národní epos*, s. 1.
- Národní listy, č. 348, 17. 12. 1897, *Národní boj Fínů se Švédy*, s. 1.
- Národní listy, č. 16, 16. 1. 1898, *Šťastná země – v Rusku*, s. 2.
- Národní listy, č. 11., 11. 1. 1899, *Analfabeti*, s. 2
- Národní listy, č. 14, 14. 1. 1899, *Analfabeti v „Katolických Listech“*, s. 1.
- Národní listy, č. 17, 17. 1. 1899, *Kapitulace „Katolických Listů“*, s. 1.
- Národní listy, č. 21, 21. 1. 1899, *„Katolické Listy“, Ruska a Finsko*, s. 1–2.
- Národní listy, č. 24, 24. 1. 1899, *„Češte“ o Finsku*, s. 1–2.
- Národní listy, č. 167, 18. 6. 1904, *Zavraždění finského gen. gubernátora Bobrikova*, s. 1.
- Národní listy, č. 171, 22. 6. 1904, *K zavraždění finského gen. gubernátora Bobrikova*, s. 1.

- Národní listy, č. 73, 14. 3. 1907, *Finsko chystá revoluci proti Rusku*, s. 1.
- Národní listy, č. 81, 22. 3. 1907, *Zatčení vůdců chystané finské revoluce proti Rusku*, s. 3.
- Národní listy, č. 104, 16. 4. 1907, *Finsko*, s. 3.
- Národní listy, č. 266, 26. 9. 1907, *Z Finska*, s. 1.
- Národní listy, č. 317, 18. 11. 1917, Dr. Jan Herben, *Učit se v cizině*, s. 1–2.
- Päivälehti, č. 141, 22. 6. 1898, Maila Talvio, *Kirje juhlivasta Pragista*, s. 3–4.
- Päivälehti, č. 146, 29. 6. 1898, Maila Talvio, *Kirje juhlivasta Pragista*, s. 2.
- Posel z Prahy, č. 293, 10. 12. 1874, *Poměry čuchonské a české*, s. 1.
- Posel z Prahy, č. 294, 11. 12. 1874, *Poměry čuchonské a české*, s. 1.
- Právo lidu, č. 57, 26. 2. 1899, *Boj Finův s ruským absolutismem*, s. 6.
- Právo lidu, č. 62, 3. 3. 1899, *Boj Finův s ruským absolutismem*, s. 2–3.
- Právo lidu, č. 82, 23. 3. 1899, *Ruský absolutismus proti Finsku*, s. 2.
- Právo lidu, č. 149, 1. 6. 1899, *Finský sněm*, s. 2.
- Právo lidu, č. 183, 5. 7. 1899, *Car a Finsko*, s. 3.
- Právo lidu, č. 215, 6. 8. 1899, *Carská knuta nad Finskem*, s. 3.
- Právo lidu, č. 127, 9. 5. 1901, *První máj ve Finsku*, s. 2.
- Právo lidu, č. 167, 15. 6. 1904, *Vražedný atentát na utiskovatele Finska*, s. 2.
- Právo lidu, č. 177, 28. 6. 1904, *Carská hrůzovláda ve Finsku*, s. 3.
- Právo lidu, č. 191, 12. 7. 1904, *Mstitel Finska*, s. 2.
- Právo lidu, č. 199, 20. 7. 1904, *Persekuce sociálních demokratů ve Finsku*, s. 3.
- Právo lidu, č. 216, 6. 8. 1904, *Násilnosti ve Finsku*, s. 2–3.
- Právo lidu, č. 243, 3. 9. 1904, *Pronásledování Finů*, s. 2.
- Právo lidu, č. 270, 20. 9. 1904, *Finští sociální demokraté před Obolenskim*, s. 3.
- Právo lidu, č. 211, 1. 8. 1906, *Vzbouření vojska v pevnosti*, s. 3.
- Die Reform, č. 44, 29. 10. 1874, *Korrespondenz der „Reform“, Die Finnen und Rußland*, s. 1402–1403.
- Suomen Kuvalehti, č. 94, 15. 11. 1876, *Frans Palacky, Tschehin kansan isä*, s. 263–265.
- Suomen Kuvalehti, č. 165, 1. 11. 1879, A. Jalawa, *Frans Ladislaus Rieger*, s. 247–249.
- Suometar, č. 22, 2. 7. 1848, A. A. Z., *Kutsumus Slawjanien Kansankokoukseen Prag'issa 31 päiwäksi Toukok*, s. 2–3.
- Suometar, č. 9, 28. 2. 1862, A. O., *Ote kirjeestä toht. Ahlqwist'ilta*, s. 3.
- Uusi Suometar, č. 121, 16. 10. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta VIII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 124, 23. 10. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta IX.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 125, 26. 10. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta IX.*, s. 3–4.
- Uusi Suometar, č. 127, 30. 10. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta X.*, s. 1–2.

- Uusi Suometar, č. 128, 2. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta X.*, s. 1.
- Uusi Suometar, č. 129, 4. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XI.*, s. 1.
- Uusi Suometar, č. 130, 6. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XI.*, s. 3.
- Uusi Suometar, č. 136, 20. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 139, 27. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XIII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 140, 30. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XIII.*, s. 2–3.
- Uusi Suometar, č. 145, 11. 12. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XIV.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 147, 16. 12. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XIV.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 148, 18. 12. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XV.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 150, 23. 12. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XV.*, s. 2.
- Uusi Suometar, č. 1, 2. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVI.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 2, 4. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVI.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 3, 8. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 4, 11. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 5, 13. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 6, 15. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVIII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 8, 20. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVIII.*, s. 1.
- Uusi Suomi, č. 22, 24. 1. 1937, J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, s. 1.
- Uusi Suomi, č. 26, 28. 1. 1937, J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, s. 1–2.
- Uusi Suomi, č. 29, 31. 1. 1937, J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, s. 1.
- Valvoja, č. 3, 1909, J. Holeček, *Josef Holeček ja tshekinkielinen Kalevala*, s. 320–323.
- Zora, č. 3, 1. 2. 1883, B. Popelka, *Čudové (Finnové) a jich národní vzkříšení*, s. 62–65.